

DAFTAR PUSTAKA

A. Arsip dan Terbitan Pemerintah

BGD No 18, Ontvagen bij den Gouv. Secretaris Afgedaan door hem, *Besluit*, No. 39 Vastgesteld, ANRI.

BGD no. 13, Hoofdkantoor van den BGD, *Verslag van 8 Mei 1924*, ANRI.

BGD no. 13, Hoofdkantoor van den BGD, *Verslag van 8 Mei 1924*, ANRI.

BGD No. 17, *Hoofdkantoor van den BGD No. 16390*, Weltevreden 19 Desember 1922, ANRI.

BGD No. 17, *Hoofdkantoor van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst No. 12111*, 17 September 1921, ANRI.

BGD No. 17, *Hoofdkantoor van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst No. 12111*, ANRI.

BGD No. 17, *Hoofdkantoor van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst No. 12111*, ANRI.

BGD No. 17, *Hoofdkantoor van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst No. 12111*, ANRI.

BGD no.18, Ontvangen bij den Gouv. Secretaris Afgedaan door hem no. 21, *Besluit*, Buitenzorg 2 Mei 1923, ANRI.

Brief van den Kersten Gouvernemente Secretarie, No. 849/A2, 2 Mei 1929, ANRI.

Commissie tot Onderzoek van Voedingsmiddelen in Nederlandsch-Indie No. 1, (G. B. 3 November 1914 No. 48), Weltevreden, 6 Januari 1921, ANRI.

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, 19 Maret 1920, No. 8188.

Dienst der Volksgezondheid, *reglement op den Dienst der Volksgezondheid in Nederlandsch-indie*, Agustus 1926.

Geneeskundig Laboratorium Weltevreden No. 1418/K, Weltevreden 9 November 1925, ANRI.

Ontvangen bij Gouv. Secretaris Afgedaan door hem no. 30, *Besluit*, Buitenzorg 30 Oktober 1926.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie 1935 No. 167: Voedings- en Genotmiddelen Verordening, Jakarta: ANRI.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie 1935 No. 167: Voedings- en Genotmiddelen Verordening, Jakarta: ANRI.

Surat dari anggota *Voedingsmiddelen-commissie* kepada Gubernur Jendral Hindia Belanda, Weltevreden 7 November 1925, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie No. 124, Buitenzorg 8 November 1932, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie No. 181, Meester Cornelis 21 Mei 1931, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie No. 86, Meester Cornelis 20 Februari 1930, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie, 30 Desember 1929, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie, No. 153, 12 Januari 1930, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie, No. 16, 25 Mei 1929, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie, No. 5/35, Batavia 9 Januari 1935.

Voedingsmiddelen-Commissie, No. BC 1168/V.C 67/36, Batavia 10 Oktober 1936.

Voedingsmiddelen-Commissie, No. BC 1296/V.C 77/36, Batavia 6 November 1936.

Voedingsmiddelen-Commissie, No. Nijv 87/V.C.S/38, Batavia 14 Januari 1937, ANRI.

Voedingsmiddelen-Commissie, No. Nijv.236/V.C.S/37, Batavia 13 Februari 1937, ANRI.

B. Surat Kabar dan Majalah

Apa Betoel Orang Djaman Doeloe Kala Bisa Beroemoer Seratoes Taoen atau Lebih?, *Tjahaja-Timoer*, Senen 14 Januari 1924.

Bataviaasch Nieuwsblad, 26 Februari 1937.

Beknopt Overzicht van Eenige Ned. Indische Planten, Die Giftig Zijn of Giftige Bestanddeelen Bevatten, *Pharmaceutisch Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie*, Vol. 3, No. 8, 1 Agustus 1926.

Dari Hal Dadih (Soesoe), *Tjahaja-Timoer*, Djoemahat 13 September 1918.

De Indische Mercur, 13 Maret 1935.

De Indische Mercur, Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van de Kon.
Ver. Koloniaal Instituut No. 93, Tahun 1935.

De Indische Mercur, Bestaande wetgeving over bedrog en vervalsching, 13 Maret
1935.

De Indische Mercur, Een Verpakkingsordonnantie voor Nederlandsch-Indie-
Ontworpen Voorschriften, Vol. 11, Tahun 1935.

De Indische Mercur, Verpakkingsordonnantie: Onderzoekingen en voorstellen der
Voedingsmiddelen-commissie, April 1935.

De Rol van het Geneeskundig Laboratorium te Batavia, In de Gezondheidszorg
voor Nederlandsch-Indie, *Onderzoek van Verkochte Voedings- En
Genotmiddelen*, No. 1-2, Vol. 27, Tahun 1938.

Djawa-Tengah, 16 Djanuari 1931.

Djawa-Tengah, 24 Januari 1914.

Djawa-Tengah, Kabar Semarang dan Daerahnja, 26 Oktober 1915.

Djawa-Tengah, Komplotan Pendjahat Bekerdja Giat dan Brani, Djoemahat 18
September 1936.

Djawa-tengah, No. 27, Rebo 3 Februari 1937.

Djawa-Tengah, No. 287, Selasa 20 December 1932.

Djawa-Tengah, No. 37, Djoemahat 16 Februari 1917.

Djawa-Tengah, Perkara Ikan Asin di Chirebon, Selasa 10 November 1936.

Djawa-Tengah, Perkara Perniagaan, 14 September 1929.

Djawa-Tengah, Rebo 22 Mei 1918.

Djawa-tengah, Gaplek jang Beratjoen, 19 Februari 1926.

Djawa-tengah, Gelombang Gaplek, 15 November 1920.

Djawa-tengah, Itoe Ratjoen Makanan di Kota Gedeh, 9 November 1932.

Djawa-tengah, Koembali Peratjoenan Tempee Bongkrek, 24 April 1934.

Djawa-tengah, Lagi Ratjoen Bongkrek, 2 Agustus 1934.

Djawa-tengah, Peratjoenan Bongkrek, 07 Maret 1935.

Djawa-tengah, Peratjoenan dari Bongkrek, 10 Desember 1932.

Djawa-tengah, Ratjoen Boengkil: Soedah ada sedari doeloe, 5 Desember 1932.

Djawa-tengah, Ratjoen Bongkrek, 31 Juli 1933.

Djawa-tengah, Tentang Ratjoen Bongkrek, 19 Juli 1934.

Doel en Werking der Verpakkings, *Pharmaceutisch Tijdschrift*, Vol. 14 (7), 1 Juli 1937.

Een Praatje over-Voeding en Hygiene, *Voeding en Hygiene*, Vol. 4, Juni 1930.

Een Verpakkingsordonnantie voor Nederlandsch-Indie, *De Indische Mercur*, 13 Maret 1935.

Enkele Belangrijke Cultures in Nederlandsch-Indie. II. Thee., *De Huisvrouw in Indie*, No. 30, Oplaa 2000 Ex, Januari 1934.

Enkele Onderzoekingen van Levensmiddelen in den Zin van de Nederlandsche Warenwet, *Pharmaceutisch Tijdschrift v. Ned.-Indie*, Vol. 7(8), 1 Juli 1931.

Enkele Onderzoekingen van Levensmiddelen, In den zin van De Nederlandsche Warenwet, *Pharmaceutisch Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie*, Vol. 8, No. 6, 1 Juni 1931.

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie, Jilid 81, Terbitan 6, 11 Februari 1941.

Gesundheitspflege der Landwirtschaftlichen Nutztiere, Tahun 1924, hlm. 453.

Het Vriespunt van Melk en Gedefibrineerd Bloed van Runderen Uit Hooger Gelegen Tropische Streken, *Pharmaceutisch Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie*, Vol. 8, No. 5, 1 Mei 1931.

Iets over de voeding van de Inlandsche bevolking in het algemeen en van de suikerindustrie arbeiders in het bijzonder, *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië* 19, 1932.

Java-Bode, Jumat 4 September 1925.

Kejawen, Kabar Warna Warni: Ratjoen Bongkrek, Vol. 8 (64), 12 Agustus 1933.

Kejawen, Tempee Mawa Ratjoen, Vol. 11 (40), 16 Mei 1936.

Kort Verslag van de Zevende Algemeene Vergadering der N. I. A. V. Gehouden te Batavia, *Pharmaceutisch Tijdschrift*, No. 7, 1 Juni 1931.

Manasati, "Berbagi bagi nasehat", *Djawa-tengah*, 14 Juni 1920.

Mededeeling van de Voedingsmiddelen-Commissie, *Pharmaceutisch Tijdschrift v. Ned.-Indie*, Juli 1931.

Mededeelingen de D.V.G., No. 18, Tahun 1929.

Mededeelingen van den Dienst de Volksgezondheid in Nederlandsch-Indie, Vol. 3, Tahun 1925.

Mededeelingen van den Dienst der Volkgezondheid, Tahun 1925.

Mededeelingen van den Dienst der Volksgezondheid in Nederlandsch-Indie, deel III, Batavia-Weltevreden: G. KLOFF & Co., 1925.

Mededeelingen van het Handelslaboratorium te Buitenzorg No. 2, Gegevens betreffende de samenstelling van Indische melk. 1918.

Pharmaceutisch Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie, Vol. 14, No. 7, 1 Juli 1937.

Referaten Verpakkingsordonnantie, *Economisch Weekblad*, Juni 1937.

Regulatief voor het Onderzoek van Voedingsmiddelen, *Pharmaceutisch Weekblad voor Nederland*, Vol. 40, No. 42, Tahun 1929.

Sin Po, Januari 1926.

Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie, Jilid 78, Terbitan 23, 7 Juni 1938.

Tjahaja-Timoer, Dari Hal Soesoe, No. 103, Djoemahat 12 September 1918.

Tjahaja-Timoer, Pemberita Soesoe-Pemriksaan soesoe dalem Laboratorium Veeartsenijkundigen Dienst di Malang, 26 Juli 1922.

Van de Voedingsmiddelen-Commissie, *Pharmaceutisch Tijdschrift v. Ned.-Indie*, Vol. 8(10), 28 Agustus 1931.

Van de voedingsmiddelen-commissie, *Pharmaceutisch Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie*, Vol. 8, No. 10, 1 Oktober 1931.

Verpakkingsordonnantie, *Economisch Weekblad*, 4 Juni 1937.

Verslag Van Een Onderzoek Omtrent de al of Niet Wenselijkheid Van Salicylzuur of Een Ander Conserveermiddel Bij de Bereiding Van Limonade's, *Mededeelingen van Den Dienst Der Volksgezondheid in Nederlandsch-Indie*, Tahun 1930.

Voedings en Hygiene, Popular Weekblad gewijdaan de Volksgezondheid, 4 Juni 1930.

Voedingsmiddelencommissie, *Pharmaceutisch Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie*, Vol. 14, No. 7, 1 Juli 1937.

Vriespunt van melk in Nederlandsch-Indie, *Pharmaceutisch Weekblad*, Tahun 1922.

Vruchtensappen en Limonades, *Voedings en Hygiene*, Vol. 8, Tahun 1930.

C. Buku

Accum, Fredrick. 1820. *Adulteration of Food and Culinary Poisons, The Fraudulent Sophistications and Methods of Detecting them*, London: -.

Affandi, Kurnia M. 2019. *Persoalan Sanitasi di Kota Medan 1909-1942*. Medan: Universitas Negeri Medan.

Aisah, Nurul dan Mohamad Djaeni. 2021. *Konsep Dasar Proses Pengeringan Pangan*. Malang: AE Publishing.

AM, Sardiman. 2004. *Memahami Sejarah*. Yogyakarta: FIS UNY dan Bigraf Publishing

Arnold, David. 1993. *Colonizing the Body: State Medicine and Epidemic Disease in Nineteenth-Century India*. Berkeley: UC Press.

Chailley-Bert, Joseph. 1914. *Java et ses Habitants*. Paris: Colin et Cie, 1914.

Departemen Kesehatan Republik Indonesia. 1971. *Sejarah Kesehatan Nasional Indonesia, Jilid I: Era Penjajahan*. Jakarta: Depkes RI.

Direktorat Jendral Pengawasan Obat dan Makanan. 1995. *Sejarah POM di Indonesia: Dari Masa ke Masa*. Jakarta: Departemen Kesehatan RI.

Elson, Robert Edward. 1994. *Village Java Under the Cultivation System 1830-1870*. Sydney: Asian Studies.

Emalia, Imas. 2020. *Wabah Penyakit dan Penanganannya di Cirebon 1906-1940*. Yogyakarta: Ombak.

- Rahman, Fadly. 2016. *Jejak Rasa Nusantara: Sejarah Makanan Indonesia*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- Flu, Paul C. 1921. *Leerboek der Parasitaire Ziekten ed der Hygiene*. Batavia: Javasche Boekhandel & Drukkerij.
- Flu, Paul C. 1923. *The History of Present State of Scientific Research in Dutch East Indies*. Amsterdam: J. H. de Bussy.
- Gottschalk, Louis. 1985. *Mengerti Sejarah*, Terj. Nugroho Notosusanto. Jakarta: Universitas Press.
- Gouda, Frances. 1995. *Dutch Culture Overseas: Colonial Practice in the Netherlands Indies 1900-1942*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hart, H. M. J. 1941. *Adresboek van de Voornaamste Bedrijfstakingen der Nederlandsch-Indische Nijverheid*. Batavia: N. V. G. Kloff & Co.
- Holwerda, K. 1925. *Onderzoek van Verkochte Voedings- En Genotmiddelen Te Batavia: Het Gebruik Van Conserveermiddelen En Toekomstige Regeling Van Het Conserveermiddelenvraagstuk Voor Nederlandsch-Indie*. Batavia: G. KOLFF & Co.
- Ikrar, Taruna. 2025. *Badan POM Era Kolonial: Pengawasan Obat dan Makanan di Hindia Belanda (1800-1945)*. Banyumas: PT. Revormasi Jangkar Philosophia.
- Ikrar, Taruna. 2025. *Sejarah dan Perkembangan Badan Pengawas Obat dan Makanan (BPOM) Republik Indonesia*. Banyumas: PT Revormasi Jangkar Philosophia.
- Itallie, E. I. Van. *De Beteekenis van het Conserveeren van Levensmiddelen*, Amsterdam:-.
- Kan, P. Th. L. 1917. *Het Tropisch Geneeskundig onderwijs in Nederland in verband met de opvatting van den Minister van Kolonien daaromtrent*. Leiden: Boeken Steendrukkerij Ednard IJde.
- Kartodirjo, Sartono. 2020. *Pengantar Sejarah Indonesia Baru: Sejarah Pergerakan Nasional dari Kolonialisme sampai Nasionalisme*. Yogyakarta: Penerbit Ombak.
- Kuntowijoyo. 1999. *Pengantar Ilmu Sejarah*. Yogyakarta: Yayasan Bentang Budaya.
- Kuntowijoyo. 2003. *Metodologi Sejarah*. Yogyakarta: Tiara Wacana.

- L. Hakim, Cecep. 2018. *Politik Pintu Terbuka: Undang-Undang Agraria dan Perkebunan Teh di Daerah Bandung Selatan 1870-1929*. Ciamis: Vidya Mandiri.
- Leavell, Hugh Rodman. dan E. Gurney Clark. 1965. *Preventive Medicine for the Doctor in His Community: An Epidemiologic Approach* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Lindeboom, Gerrit Arie. 1984. *Dutch medical biography: a biographical dictionary of Dutch physicians and surgeons 1475-1975*. Amsterdam: Rodopi.
- Loghem, J. J. van. 1920. *Vraagstukken der Indische Hygiene*. Amsterdam: Koloniaal Instituut te Amsterdam.
- Loghem, J. J. van. 1933. *Tropische Gezondheidsleer*. Amsterdam: N.V. Uitgevers-Maatschij Kosmos.
- Loghem, J. J. van. 1935. *Algemene Gezondheidsleer*. Amsterdam: N. V. Uitgevers-Maatschappij Kosmos.
- Lombard, Denys. 2005. *Nusa Jawa Silang Budaya (Batas-Batas Pembaratan)*. Jakarta: Gramedia.
- Lubis, Nina Herlina. 2000. *Sejarah Kota Kota Lama di Jawa Barat*. Bandung: Alqaprint.
- Minah, Faidliyah Nilna dan Dwi Ana Anggorowati. 2023. *Pengantar Teknologi Pangan*. Yogyakarta: Nuta Media.
- Mol, G. A. de. 1938. *Makanan jang Mendjadikan Badan Sehat*. Batavia: J. B. Wolters' Uitgeversmaatschappij Groningen.
- Molsbergen, Everhardus Godée. 1931. *Gedenkboek Der Gemeente Cheribon 1906-1931*. Bandung: Nix & Co.
- Mrazek, Rudolf. 2006. *Engineers of Happy Land*. Jakarta: Obor.
- Nurlila, Ratna Umi, dkk. 2024. *Pengantar Mikrobiologi*, Purbalingga: Eureka Media Aksara.
- Paerels, J. J. 1913. *De Rijst: Bewerking van de rijst voor consumptie en handel*. Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & Zoon.
- Petter, Norman N. dan Joseph H. Hockiss. 1995. *Food Science*. New York: Chapman & Hall.

- Plas, J. B. 1910. *Inheemsche Nijverheid: Aanvulling der Ovezichten van den Inlandschen en van den Niet-Inlandschen Handel en Nijverheid*. Batavia: Papyrus.
- Pols, Hans. 2018. *Nurturing Indonesia: Medicine and Decolonisation in the Dutch East Indies*. Cambridge: University Press.
- Reitzle, Wolfgang. 2004. *125 Years of Linde*. Wiesbaden: Linde AG.
- Riyanto, Bedjo. 2000. *Iklan Surat Kabar dan Perubahan Masyarakat di Jawa Masa Kolonial (1870-1915)*. Yogyakarta: Tarawang.
- Robertson, Gordon L. 2016. *A History of Food Technology*. Palmerston North: Massey University.
- Sardjito dan R. Ahmad Wongsosewojo. 1930. *Dari Hal Mentjari Kesehatan - Serie III*. Weltevreden: Balai Poestaka.
- Shephard, Sue. 2006. *Pickled, potted, and canned : how the art and science of food preserving changed the world*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Spoon, W. 1930. *Geconserveerde Voedingsmiddelen voor de Tropen*. Amsterdam: Centrale Bibliotheek Kolonial Instituut van der Tropen.
- Stibbe, D. G. dan F. J. W. H. Sandbergen. 1939. *Encyclopedie van Nederlandsch-Indie*, Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Swaving, C. 1872. *Een en ander over Geneeskunde, Geneesmiddelen, Ziekten en Gebruiken in den Indischen Archipel*. Amsterdam: Akademische Proefschrift.
- Swellengrebel, N. H. 1916. *De Afdeeling voor Tropische Hygiene van het Koloniaal Instituut te Amsterdam*. Amsterdam: J. J. De Bussy.
- Tannahill, Reay. 1973. *Food in History*. New York: Stein and Day Publishers.
- Tillema, Hendrik F. 1913. *Van Wonen en Bewonwn, Van Bouwen, Huis en Erf*. Semarang: Tjandi.
- Tuyter, A. 1930. *Peladjaran Kesehatan*, Weltevreden: Pertjetakan J. B. Wolters Groningen.
- Twede, Diana. 2016. *History of Packaging*. New York: Routledge.
- Went, F. A. F. C. 1932. *Het Proefstationwezenin Nederlandsch-Indie*. Amsterdam: Druk De Bussy.

Wertheim, W. F. 1999. *Masyarakat Indonesia dalam Transisi: Studi Perubahan Sosial*. Yogyakarta: Tiara Wacana, 1999.

Woesthoff, P. F. 1904. *De Locale Verordeningen in het Nederlandsch-Indisch Staatsrecht*. Leiden: Gebroeders van der Hoek.

D. Tesis, Disertasi, Artikel dan Terbitan Berkala

A. M. Edris, K. S. Tolba, H. H. Meko, dan M. A. Meko. Quality and Safety Evaluation of Salted Fish. *Scholarena: Journal of Veterinary and Animal Research*, Vol. 3(12), Tahun 2020.

Alex Holst and Theodor Frolich. Experimental studies relating to ship-beriberi and scurvy part II. *Journal Hyg. Camb.*, Th. 1907, Vol. 7.

Almaina. Xerophthalmia: Faktor Risiko dan Pencegahan Xerophthalmia. *Journal of Medula*, Tahun 2023.

Amini, Mutiah. 2013. *Modernitas dan Perubahan Identitas di Perkotaan: Sejarah Sosial Keluarga Elite Jawa di Semarang pada Awal Abad ke-20*. Yogyakarta: Fakultas Ilmu Budaya.

Amini, Mutiah. Clean water supply and urban hygiene control in colonial Semarang, Indonesia. *Planning Perspectives*, Vol. 39(4), 2024, <https://doi.org/10.1080/02665433.2023.2283836>.

Anggraeni, Pipit. Menu Populer Hindia Belanda (1901-1942): Kajian Pengaruh Budaya Eropa terhadap Kuliner Indonesia. *Sejarah dan Budaya*, Vol. 9 (1), Juni 2015.

Ariwibowo, Gregorius Andika. Budaya Makan di Luar Rumah di Perkotaan Jawa pada Periode Akhir Kolonial. *Kapata Arkeologi*, Volume 12(2).

Ariwiowo, Andika. Pendidikan Selera dalam Perkembangan Restoran Hindia Belanda dan Rijsttafel di Belanda pada Periode Kolonial. *Paradigma: Jurnal Kajian Budaya*, Vol. 14 (1), Tahun 2024.

Baha'uddin. 2005. *Dari Subsidi Hingga Desentralisasi: Kebijakan Pelayanan Kesehatan di Jawa (1906- 1930an)*. Universitas Gadjah Mada: FIB, Tesis tidak diterbitkan.

Booth, Anne E. Colonial Legacies: Growth and Diversification of Market Economy, Economic and Social Development in East and Southeast Asia. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt6wr2vx.11>.

- Boothe, W. A. Salicylic Acid: A Versatile Agent in Dermatology. *The Journal of Clinical and Aesthetic Dermatology*, Vol. 10(11), Tahun 2017.
- Budiman, Hary Ganjar. Modernitas dan Terbentuknya Gaya Hidup Elit Eropa di Bragaweg (1894-1949). *Patanjala*, Vol. 9 (2), Juni 2017.
- Carter, K. Codell. The Germ Theory, Beriberi, and The Deficiency Theory of Disease. *Medical History*, Vol. 21, Tahun 1977.
- Conway, John A. Report of Outbreak of Typhoid Fever Due to Infected Ice. *The Americans Journal of Public Health*, Vol. 14(7), Tahun 1924.
- Deden Firman Syuyaman Rukma dan Marta Dina Narulita. Image Bandung Culinary Travel Destination as Seen From The Preception of Tourist to The City of Bandung. *Jurnal Wacana Ekonomi*, Vol. 17, No. 2, Tahun 2018.
- Dina Dwi Kurniarini, Ririn Darini, dan Ita Mutiara Dewi. Pelayanan dan Sarana Kesehatan di Jawa Abad XX. *Mozaik*, Vol. 7(1), Tahun 2015.
- F. Balloux dan I. Dorp. What are Pathogens and What Have They Done TO and for us. *Journal BMC Biology*, Th. 2017, Vol. 15(1).
- George, Johnsy dkk., Historical Developments in Food Science and Technology. *Journal of Nutrition Research*, Vol. 10 (1), Tahun 2022.
- Gray, Milner. Packaging Progress. *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 107, No. 5037, Agustus 1959.
- Gray, Milner. The History and Development of Packaging. *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 87, No. 4511, 5 Mei 1939.
- Handayani, Sri Ana. Geliat Ekonomi Masyarakat Priangan Era Pemerintahan Hindia Belanda 1900-1942. *Lembaran Sejarah*, Vol. 13(2), Oktober 2017.
- Hardy, Anne. John Bull's Beef: Meat Hygiene and Veterinary Public Health in England in the Twentieth Century. *Revue d'études En Agriculture et Environnement*, vol. 91(4) tahun 2010.
- Hart, F. Leslie. A History of the Adulteration Food before 1906. *Food, Drug, Cosmetic Law Journal*, Vol. 7(1), Januari 1952.
- Holwerda, K. Het Gebruik van Conserveermiddelen en Toekomstige Regeling van het Conserveermiddelenvraagstuk voor Nederlandsch-Indie, *Onderzoek van Verkochte Voedings- En Genotmiddelen*, Vol. 3, Tahun 1925.

- Irvan Tasnur, Joni Apriyanto, dan Naufal Raffi Arrazaq. Liberalisme dan Monetisasi Ekonomi di Hindia Belanda (1870-1900). *Keraton: Journal of History Education and Culture*, Vol. 4(2), Tahun 2022.
- Jackson, Lauren S. Chemical Food Safety Issues in the United States: Past, Present, and Future. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, vol. 57(18) tahun 2009.
- Jaelani, Gani A. Islam dan Persoalan Higiene di Hindia Belanda. *Jurnal Sejarah*, Vol. I(I), Tahun 2017.
- M.K. Verma, S. Shakya, P. Kumar, dkk. Trends in packaging material for food products: historical background, current scenario, and future prospects. *Journal of Food Science and Technology*, Vol. 58 (11), Tahun 2021.
- Mauludin, M. Ali dkk., Pengembangan dan Dinamika Moda Produksi Usaha Peternakan Sapi Perah di Pangelangan Jawa Barat. *Sosiohumaniora*, Vol. 19, No. 1, Tahun 2017.
- Moon, Suzanne. The Emergence of Technological Development and the Question of Native Identity in the Netherlands East Indies. *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 36(2), Juni 2025.
- Mutawally, Anwar Firdaus. 2024. *Perkembangan Pengawasan Higienitas Makanan dan Minuman di Kota Cirebon 1906-1940*. Sumedang: Universitas Padjajaran.
- Mutawally, Anwar Firdaus. Perkembangan Pengawasan Higienitas Makanan dan Minuman di Kota Cirebon (1906-1940). *Handep Jurnal Sejarah dan Budaya*, Vol. 8 (1), Desember 2024.
- N. N. Misra, M. Koubaa, S. Roohinejad, dkk. Landmarks in the historical development of twenty first century food processing technologies. *Food Research International*, Vol. 97, Tahun 2017.
- Nordholt, Henk Schulte. Modernity and Cultural Citizenship in the Netherlands Indies: An Illustrated Hypothesis. *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 42 (3), Tahun 2011.
- O. Neslihan dan M. Tekerli. Adaptation of Holstein Friesian Cattle to Tropical Environments: A Review. *Journal of Animal Production*, Th.2020, Vol 61(2).
- Peacock, James L. Plural Society in Southeast Asia. *The High School Journal*, Vol. 56(1), Oktober 1972.

- Primaditya, Krisnanda Theo. Modernisasi Kota: Saluran Air Bersih Perpipaan di Jawa Masa Kolonial. *Lembaran Sejarah*, Vol. 17 (2), Tahun 2021.
- R. W. Welch dan P. C. Mitchell. Food processing: a century of change. *British Medical Bulletin*, Vol. 56 (1), Tahun 2000.
- Ramali, Ahmad. Bijdrage tot de Medisch-Hygiënische Propaganda in eenige Islamitische streek. *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie*, vol. 73, 1933a.
- Russell W. Currier dan John A. Widness. A Brief History of Milk Hygiene and Its Impact on Infant Mortality from 1875 to 1925 and Implications for Today: A Review. *Journal of Food Protection*, vol. 81(10) tahun 2018.
- Saputra, Febri Vico. Pengaruh Kebersihan Lingkungan dan Sanitasi terhadap Epidemi Kolera di Semarang (1910-1913). *HISTMA*, Vol. 9 (2), Tahun 2021.
- Van der Meer, A. Hygiene and Public Health in Colonial Indonesia. *BKI*, Vol. 176 (1).